

GENESIS

Capitulo 6:1-22

Kaqaq'is chi na kamik, ajil tz'aqat tab'anel, ri qatinojonik chupam ri wuj rech Genesis, ri nab'e wuj rech ri Biblia. Kaqachip chi na ri qatijonik, kaqachip kamik ruk' ri cap. 6 rech ri wuj Genesis xuquje' kujchoman k'u chirij chupam jun joq'otaj jasche xpe ri q'eqa'ljab'. Qila'mpe apanoq jub'iq' ri vers. 1 xuquje' ri 2 rech ri cap. 6, ri kub'ij:

1 Aretaq xek'yar ri winaq cho ri uwachulew, xek'uji' k'u kimyal, 2 ri e ralk'wal taq ri Ajawaxel k'ut xekil ri kimyal taq ri achijab' chi sib'alaj eje'lik, xa je ri xekik'am che taq kixoqilal, xekicha' chikixo'l. (Gen. 6:1-2)

Qila' k'ampe ri keb' oxib' tzij ri kub'ij: "Ralk'wal taq ri Dios", xuquje' ri keb' oxib' tzij ri kub'ij: "Kimyal taq achijab'", qastzij ne' chi wa' we jastaq ri' uk'amom uloq k'ya chomanik ri kuk'ulela'j rib' che taq we q'ij kāmik. Ri lal kil na la, ajil tz'aqat tab'anel, e k'ya chke ri achijab' ri kakib'ij chi ri ralk'wal taq ri Dios chupam we paj tzij ri' chi ri e are' e angeles. Qastzij chi ri qech uj man qak'am ta wa' we jun jasech ri' ri man q'alaj taj we qastzij. Qeta'm chi e k'o e k'ya ajtijab' ri e k'o chupam taq ri tijob'al rech ri Upixab' ri Ajawaxel rixkik'utu' chi wa' we ri' e angeles. Xuquje' qeta'm chi e k'ya chke ri kakijach ri Utzij ri Ajawaxel che taq we q'ij kāmik, chi kakinuk'um ri kichomanik ruk'. Wa' we ri' man kaqaq'am taj rumal chi we tä e angeles, kaqab'ij tä ne' che chi e utz taq angeles wa', ruma chi we tä e utz man kaka'n tä wa' we mak ri'. Pa jun chomanik chik, we tä e itzel taq angeles, man kib'inam tä ralk'wal taq ri Dios ri'. Kaqab'ij uj chi wa' we alk'walxelab' ri', man k'ax tä rilik chi e achijab' wa'. Man e nimaq tä chikop taq wa'. Qila'k'ampe ri kub'ij ri vers. 4 rech ri cap. 6 rech ri Genesis, je' wa' kub'ij:

4 Aretaq xkiriq kib' ri ralk'wal taq ri Ajawaxel ruk' ri kimyal taq ri achijab' xek'uji' kalk'wal taq kuk' e nimaq taq achijab', ri nimaq taq kib'anik, e k'o taq kichuq'ab' aretaq wa' ri xek'uji' uloq ojer cho ri uwachulew. (Gen. 6:4)

Man kaqariq tzilib'al re ri qak'otow chi'aj waral jasche e k'ya chke chi kakichomaj chi wa' we alk'waxelab' waral e nimaq taq achijab'. Kub'ij chi e k'o enimaq taq achijab' cho ri uwachulew pataq kan ri q'ij ri', xane' man kub'ij taj chi e are' taq wa' ri alk'walxelab'. We tä kub'ij k'ut chi are' taq wa' ri xeb'ux achijab' ri nimaq kib'anik. Wa' we achijab' ri' man e nimaq taq chikop tä wa'/monstruos, xane' xaq achijab' wa'. Jun q'axal re ri Utzij ri Ajawaxel xub'ij pa jun q'ij chi e nimaq taq achijab' xuquje' e monstruos,

Xane' kaqoj uj chi qas q'alaj wa' waral kuq'alajisaj qas ruk' saqil chi ri e nimaq taq achijab' e k'o wa' waral cho ri uwachulew aretaq maja' kopam wa' we jastaq ri'. Ke'l kub'ij wa' chi xaq achijab' ri xeb'ux nimaq taq kib'anik.

Ajil tz'at tab'anel, ri winaq k'o jun chuq'ab' ruk' ri man kab'an tä kowinem che uq'atexik. Ri Tioxlaj tz'ib' kuq'alajisaj: "Rumal chi man k'o tä wi, ri kajamb'alaj chak la", wa' we ri' are' jun nimalaj qastzij wa', we jun q'alajisanik ri' k'or qatzaq ruk' jun jasech chik. Wa' we jasech ri' kamik kuqasaj ri ub'anik ri achi aretaq kab'ixik chi ri are' xa jun ixjut, ri elinoq che ri mes o ju q'ayes ri elinoq pa ri mar. E k'o jujun chike taq ri achijab' ri nimataq keta'mb'al/cientificos kakikoj ri e are' chi wa' we jasech ri' ub'inam evolucion o kaqab'ij che ri nojim, nojim kak'extajik man chunaj tä wa' kaqapaqchij apanoq pa ronojel, ri jastaq ri' xuquje', kub'ano chi e jujun man kakichomaj tä rij chi xa tzeb'al kiwach. Ajil tz'aqat tab'anel, jun mul chik, kaqab'ij chi jun mul chi wa' ri ub'inam evolucion man k'o tä ub'anik wa' xane' xa jun jasech wa' ri man q'alataj we qastzij xuquje' ri nim etamanik man uq'alajisam taj uyo'm tä ne' jun k'amb'al no'j chi tzare' je' wa'. Ri ub'inam evolucion ri kaqab'ij che chi pataqb'iq'al kuk'ex rib' xa kichomanik achijab' wa' jas jun chomanik chik/filosofía, kuya' wa' we kk'amik o man kkak'am taj. Aretaq kak'amik qastzij chi kuk'am jun wa' pa jujun taq jastaq rech tzilib'al uwach ri uk'axk'ol ri uwachulew ri man qas q'alaj taj. Qastzij wachalal chi ujutitz'om pataq aninaq chupam ri uwachulew. Qas kukoj jun wa' aretaq kuta' jun taq we uchomanik achi ri', ri tajin kaqa'n jas ri kub'an ri achi ri nim ub'anik, ri kawakat cho ronojel ri uwachulew ri kusuk'umaj ri man utz taj elinoq. Ajil tz'aqat tab'anel, ri qech uj pa qak'ux ri man uj utz tä wi. Kamik, chupam ri qatinamit, keqariq ri k'o keta'mb'al chupam ri nimaq taq eta'mb'al, chupam taq ri q'atb'altzij, chupam ri jawije' kaya' wi uloq ronojel ri kab'anik, xuquje' chupam ri e k'o wi' rixultato kakib'ij ri e are' chi e are' taq ri nimaq taq kib'anik. Pa kichomanik kakikojo we man ruk' jun jasech pa jun chik chi ri e are' kiriqom ri qask'o puwi'.

Wa' we ri' sib'alaj kuya' q'oxowem anima' wa' pataq we q'ij kämik, aretaq kilik chi ri achijab' kakichomaj chi ri e are' are e k'o na chikiwach ri nik'yaj chik, man qastzij taj chi je' ri'. Qastzij chi ri achi, tajin kak'ow pa jun k'ax rech ri tzaqem pa mak, ri nimalaj tzaqem pa mak. Qas jun itzel pa ronojel, we man qaya' qib' wa' chupam, kujriqtaj wa' chupam aninaq taq jastaq, chupam nimaq taq k'axk'ol. Kamik k'ut, ri Genesis are wuj rech ri nan taq tat. Jas ri kaqil chupam we wuj ri' ri komom taq ja, keqariq ri e ralk'wal taq ri Dios ri epetinoq chupam ri juch' ajchikaj ri epetinoq che ri Adán k'a ruk' ri Set. Keqariqo xuquje' ri e kimyal taq ri achijab' ri eb'elinoq che ri juch' rech ri Caín. Ri e keb' juch' ri' xkiyuj kib', xek'uli' k'ut, k'o yujun 'ib' chikixo'l we keb' juch' ri' k'a chuk'isb'alil k'ut. We nimalaj juch' chinim laj

ronojel xeqaj pa etzelal. Krajne' we ne' man utz taj kaqakoj ri tzij "chinimlaj ronojel" xk'uji' ne' jub'iq' utzil. Are k'u wa' ri tzijob'elil ri' ri katz'aj chaqawach waral.

Kamik k'ut qila'k'ampe, kurij ri qanima' chi kaqak'amowaj xuquje' kaqatij qaq'ij che uta'ik chi e k'ya chke ri e tzijol taq utzij ri Dios kakib'ij e are' chi man je' wa' ri kaqab'ij uj. Ri e are' kakib'ij chi wa' we ralk'wal taq ri Dios ri kab'ix waral qastzij chi e angelib'. We ri lal ajil tz'aaqat tatb'anel, je' wa' kachomaj la xuquje', man tukel tä ri' xane' utz ri' b'anom che achilaxik la. Are k'u ne' we man kajtala kajech'i' la b'ik kakoj la ri' ri qachomanik uj; kaqakoj uj chi man k'o tä jun ri' ri k'araj tä ne' chi kajech'i' b'ik, ¿A je' ri' kachomaj la? qastzij k'ut, chi kurij ri qanima' kaqab'ij chi kaqeyej k'ut chi kujux tä utz achilixik uk' la, man are' tä kach'aw ri' ri jujun taq chomanik ri uk'exb'alo'm rib' ri k'o quk'. Ajil tz'aaqat tatb'anel, xaq jun jasech wa' re ri uq'axexik ri kub'ij ri Biblia chqe, man are' täjin kub'ij wa' we kakoj la o we man kakoj tä la ri kub'ij ri Biblia. Xane' wa' are jun jasech ri uq'axexik ri kub'ij ri Biblia. Chujtz'alij k'ampe chupam ri ver. 3 rech ri Cap. 6 rech ri Genesis je' wa' kub'ij:

3 Xub'ij k'u ri Ajawaxel: Ri Wuxlab'al man kaku'ji' tä chi ruk' ri winaq pa junalik, rumal chi ri are' xa kamel; rumal chi ri u k'aslemal xa 120 junab' chik. (Gne. 6:3)

Kaqakojo chi ri Noé xutzijoj ri Utzij ri Dios pa 120 junab', chupam k'wa' we junab' taq ri', ri Ruxlab'al ri Ajawaxel katzijon kuk' ri achijab'. Ri apostol Pedro kuq'alajisaj qas ruk' saqil chi chupam taq ri uq'ij ri Noé aretaq ri Ruxlab'al ri Dios katzijon kuk' taq ri achijab' rech keb'uk'am b'i ruk' ri Dios. Ri apostol Pedro kub'ij chupam ri nab'e uwuj ri Cap. 3:18-20: *Xuquje' ri Cristo xa jun mul ri' xkamik rumal ri aje' taq mak, ri Suk' winaq chuk'axwach ri man e suk' taj, rech kujuk'am b'i ruk' ri Dios, qastzij k'ut xkäm pri tiojilal xane' xya' uk'aslemal pri Uxlab'al; ri Are' xe' che ub'ixik ri Utzij ri Ajawaxel chke ri uxlab'al ri e k'o pache, ri junätir kanoq man xenimantaj, aretaq reyem ri ukoch'onik ri Dios pataq ri uq'ij ri Noé, aretaq tajin kub'an ri Ark, chila' ri' chi xa jubiq' winaq, kaqab'ij che chi xa e wajxaqib' winaq ri xekoltaj chuwach ri ja'.*

Ri e are' e k'o pa che' aretaq ri Pedro xutz'ib'aj taq wa' we tzij ri'; are k'u ne' aretaq xtzijox ri tzij chke rixk'ulmataj pataq ri uq'ij ri Noé, ri e are' man xeniman taj pataq ri q'ij rech ri ukoch'onik ri Dios aretaq maja' käpe ri q'eqe'l jab'. Xk'ulmataj wa' chupam 120 junab', pataq ri uq'ij ri Noé. Qila'k'ampe' ¿Jas ub'anik ri' ri uwachulew pataq kan q'ij ri'? Kaq'alajisax wa' chaqawach jas ub'anik ri' xuquje' kab'ix chqe jas rumal chi ri Dios xutaq uloq ri q'atow tzij re q'eqe'l jab'. Chupam ri cap. 6:5, je' wa' kub'ij:

5 Aretaq ri Ajawaxel xrilo chi ketzelal ri winaq cho ri uwachulew sib'alaj nimtajinoq, xuquje' ronojel ri kichomanik are ri ub'anik ri etzelal, (Gen. 6:5)

E k'o kijeb' tzij waral ri rajwaxik kachomax rij. Ri nab'e jasech, ri tzij ri sib'alaj "k'ya". Ri ukab' jasech, ri tzij "ronojel" Jawije' kub'ij wi chi ronojel ri itzel chomanik rech ri kanima' ri e are' xaq xuwi tajin kakichomaj ub'anik ri etzelal. Ri urox xuquje' ri ukaj tzij are taq wa': "Tajin wi" xuquje' ri tzij "xaqxuwi". ¡Chomaj ampe la ajil tz'aqat tatb'anel! Are wa' ri jasech ri kariqtaj wi ri uwachulew ri xril ri Ajawaxel. Ri vers. 6 xuquje' ri 7 rech ri Genesis 6 ri kuk'is utzam ub'ixik:

6 Sib'alaj xb'ison k'ut ri Ajawaxel xuquje' sib'alaj xq'axow ri ranima' chi xutik ri winaq cho ri uwachulew. 7 Xub'ij k'u ri Ajawaxel: kink'is kiwach ronojel ri winaq ri e nub'anom cho ri uwachulew. Je' kinb'an kuk' ri chikop ri kerrapapik, ronojel kiwach awajib' xuquje' ri chikop ri kakijurrurrej kib' rumal chi k'axk'ob'anoq ri wanima' kumal. (Gen. 6:6-7)

Xk'axk'ob' k'u ri ranima' ri Ajawaxel. Ri retzelal ri achi xub'ano chi ri Ajawaxel xk'axk'ob' ri ranima' ri Ajawaxel. Xa ne lo xuk'ex ri uchomanik ri Dios. Xub'an ri achi, xane' chanim ri' karaj kuk'is uwach. Qaschila' ampe la chi kuk'is kiwach ri awajib' ri e k'o cho ri uwachulew, xane' man k'ot kub'ij chkik taq ri kär. Xane' käpe jun q'eqa'l jab', are k'u ri kär e k'o chik chupam ri ja', Are k'u ri Dios kutaq na uloq nik'yaj ja' chik. Chujchoman k'ampe na kamik chirij ri kolonik rech ri Dios cho ri q'atow tzij re ri q'eqe'l jab'. Qila'ampe' ri kub'ij ri vers. 8 xuquje' ri 9 je' wa' kub'ij:

8 Are k'u ri Noé uriqom ri utoq'ob' ri Ajawaxel. 9 Are k'u taq wa' ri tzijob'elil chirij ri Noe: Ri are' are jun achi ri man k'o tä kachap wi, jikom ri uk'aslemal chikiwach ri uwinaqil; xub'ano jas rixraj ri Ajawaxel. (Gen. 6:8-9)

¿Jask'uche ri' chi ri Noé xuriq ri utoq'ob' ri Ajawaxel? Jasche ri Noé xib'in ruk' ri Dios, jas che jikom xuquje' man k'o tä kachap wi chikixo'l taq ri uwinaq. Rumal taq we jastaq ri ub'anom ri Noé xkol rumal ri Dios. Chupam ri wuj rech ri Hebreos 11:7, qask'ij ampe: Rumal ri ukojonik ri Noé, aretaq xb'ix ri jastaq che rumal ri Dios man ilom tä uwach, ruk' xe'n'ib' rech ri Dios xok che ub'anik ri ark rech kakoltaj ri uparchoch, ruk' we ukojonik ri xuq'at tzij puwi' ri uwachulew, xuquje' xb'an che chi xrechb'ej ri suk'ilal ri käpe rumal ri kojonik. Xk'uji' na ukonik ri Noé rech kok che ub'anik ri ark puwi' ri chaqij' ulew, aretaq maja' ne' jub'iq musmul. Chupam ri cap. 11 rech ri Hebreos, kub'ij chiqe chi xa rumal ri ukonik ri Enoc aretaq xq'axax pa jun k'olib'al chik. Ri achi ri k'o ukojonik, ri kojonel, man kuriq tä ri' ri

q'atow tzij. Chupam aretaq kelesax b'i ri komon Tiox, ronojel ri kojonelab' keb'e na, rumal chi wa' we kolonik ri' xaq xuwi kech ri kojonelab', xuquje' ri tiox winaq ri sib'alaj man k'o tä uchuq'ab' chupam ri ukojonik ke' ri' junam ruk' ri komon Tiox. Kelesax b'i ri' rumal chi ri Dios kunimarisaj ri utoq'ob'. Are' ri utoq'ob' ri Ajawaxel rixk'utun chuch, chupam ri q'eqe'l jab'. Jumul chik k'ut kaya' chaqawach ri jasche ri Dios xutaq uloq ri q'eqe'l jab', xril ri Dios chi ri ub'e ri achi jech'el chb'i chik che ri jasche xb'an rumal ri Dios. Man tajin tä chik kuterne'j ri ub'e ri Dios, xane' ri ub'e ri are' ri xaq utroxil k'o chpam. Ri vers. 11-13 rech ri Genesis 6, je' wa' kub'ij chiqe:

11 Are k'u ri Ajawaxel xrilo chi ri uwachulew yojtajinoq, xuquje' ri winaq e b'anal taq ch'oj. 12 Xril k'u ri Ajawaxel chi ri uwachulew yojtajinaq; rumal chi ri winaq uyojtajisam ri ub'e cho ri uwachulew, 13 Xub'ij che ri Noé: Xinchomaj chi kink'is kiwach konojel ri winaq, rumal quech ri e are' ri uwachulew nojinoq che ch'oj xuquje' etzelal. Xa je ri' ri winaq xuquje' ri uwachulew kink'is kiwach. (Gen. 6:11-13)

Kaqanataj jujun taq jastaq waral aretaq kaqatulkupij uxe'l jasche aretaq ri Ajawaxel xuq'at tzij ri puwi' ri uwachulew ruk' jun q'eqe'l jab'. Uyo'm uloq ri jun chinik ri Dios che ri achi chi k'o jun na ri kujelasan chupam ri k'ax xuquje' ub'im chi käpe na jun Kolonel cho uwachulew. Ronojel tä k'u winaq wa' reye'm tä apanoq xuquje' utzakum taj, xa ne' man je' tä wa' ub'anom, xane' käb'ix chqe chi ri achi utasom rib' chirij ri Dios. Te k'u ri qeta'm chi ri Dios uyo'm jun sipanik ri kachaqajirasaxik che ri Adán xuquje' ri Eva. Kaqariqo chi rumal wa' we ri', ri Dios uyo'm jun nimalaj chapletajik re ri junalik. Ri e keb' alab'on ri Abel xuquje' ri Caín, kakik'axwachij ri e keb' chomanik re q'atb'altzij, keb' kiwach winaq. E k'o ri fariseos ri kakik'am uloq ri uwach ri kichak e are' xuquje' ri k'ajinnoq ri kanima' ri kakik'am uloq ri kisipanik rumal ri kikojonik. Are ri e tzaqänoq xuquje' ri e koltajinoq. Ri ajtij ri utz kub'an che ri uchak xuquje' ri kojonel ri jikom ranima'. We keb' kiwach winaq ri' xek'uji' wa' chupam ri jupuq winaq aretaq pri utyempeyil ri q'eqel jab'. Ri nan taq tat xek'asi' na wa' jub'iq' chik cho ri Adán xuquje' ri Matusalen, xkinojisaj ri uxo'l ri tyempeyil aretaq xb'an uloq ri uwachulew k'a ruk' ri q'eqe'l jab', Qastzij wa' chi ri e are' xkib'ij chke taq ri winaq ri uq'alajisanik rib' ri Dios chikiwach. Chupam ri nimalaj uwuj ri Judas, chupam ri vers. 14,15 kaqasak'ij chi ri Enoc xuq'alajisaj ri Utzij ri Dios xuquje' k'o ri xub'ij ri maja' kak'ulmatajik chupam wa' we joq'otaj ri'. Xuquje' ri apostol Pedro, chupam ri ukab' uwuj, 2:5, kuq'alajisaj chi ri Noé xtzijon chirij ri suk'ilal. Xuya' testiyil chirij ri kojoni aretaq xok che ub'anik ri jukub'. Ri achijab' keta'm chik chi ri Enoc k'amom chi b'ik. Wa' we ri' xuya' ub'ixkil wa' chke. Keta'm ri ke'lkub'ij ri b'i'aj Matusalen. Xa je ri' aretaq xkamik, ri e are' rajawaxik ri' keta'm chi k'o jun jasech kak'ulmatan na.

Te k'u ri' kaqil ri uchak ri Tioxla Uxlab'al. Ri Ajawaxel kub'ij chupam ri cap. 6:3 rech ri Genesis, Xub'ij k'u ri Ajawaxel: Ri Wuxlab'al man kak'uji' tä chi ruk' ri winaq pa junalik, rumal chi ri are' xa kamel. Je' b'a ri' chi ri Ruxlab'al k'o ri' ruk' ri achi ojer, are k'u ri achi xa xupaqachij apanoq ri Ajawaxel pa ronojel: Are wa' ri kinojib'al konojel ri winaq, xaq xuwi ri Noé xuquje' ri ruparachoch man je' wa' xkano. Ri Tioxal Ruxlab'al ri Dios k'ok kuk ri achijab' ojer cho ri uwachulew, xa k'u ne' ri achi xujal ri ub'e cho ri Dios. Are k'u wa' ri tzijob'elil ri ketb'ax chaqawach waral. Are wa' xb'anowik chi xpe ri q'eqa'ljab' cho ri uwachulew.

Xaje' ri', kaqariq k'ya jastaq ri yo'm chqe waral ri kuq'alajisaj qas man k'o tä karaj che, rumal chi ri usuk'ilal ri Dios xuquje' ri ujikomal che utaqik uloq ri q'eqe'l jab'. We tä ri Dios mat xutaq uloq ri q'eqe'l jab' qas chupam ri q'ij aretaq xutaquloq xutzaq tä ri' ronojel winaq. Jas ri ub'anik ri xub'ano ri', xa xkanaj jun achi, ri achi ri' are ri Noé. Chi' xk'uji' jun achi rixb'in ruk' ri Dios, ri xukojo chi ri Dios je' kub'an che jas ri xub'ij, xuquje' xukub'isaj k'u uk'ux chirij ri Dios. Man k'o tä jas xuchomaj chik xane' qas xukub'a' uk'ux we utz o man utz taj kel chuch xuchip uyakik ri ark cho ri chaqij ulew, xuquje' xuya' rib' pa tzexik uwach kumal ri winaq ri man kekon taj chi käpe jun q'eqe'l jab'. Je' xk'ulmatajik chupam ri 120 junab'. Xane' ri are' xukoj ri Utzij ri Dios.

Ri Utzij ri Dios kujunumaj keb' jasech ri sib'alaj kajamb'al rilik, rixriqtaj chupa ri uq'ijol ri Noé, aretaq maja' kopan ri q'eqa'l jab', xuquje' ri q'ijol cho ri uwachulew, aretaq maja' kopan ri q'ijol ri käpe chi na ri Cristo chukamul raqan. Man are' wa' ri uk'amik b'i ri komon tiox, xane' are ri upetik cho ri uwachulew rech kuwoko' ri Rajawinik cho ri uwaculew. K'o jujun taq jasech ri k'ulmatajinoq ri k'o ub'anik ruk' wa' we ri' ri qas q'alaj ri k'ulmatajinoq chik. ri cap. xuchip ruk' ri tzij taq ri' chi ri achijab xek'yar cho ri uwachulew. Sib'alaj xek'yar ri winaq, ri achijab' k'ut etukininoq cho ri uwachulew chupam wa' we joq'ataj ri', rumal la chi sib'alaj epoq'noq ri winaq cho ri uwachulew, etukininoq pa ronojel k'olib'al. Kaqil kamik xuquje' sib'alaj ek'yarnoq ri winaq jun mul chik, ri e achijab' k'ut sib'alaj kek'yar chi na cho ri uwachulew.

Qila' k'ampe chi ri Dios xub'ij: Man kak'uji' tä chik ri Wuxlab'al ruk' ri achi pa junalik, xuquje' kab'ix chqe chi chupam ri nimalaj k'axk'ol ri kape na cho ri uwachulew/la gran tribulacion, ri Tioxlaj Uxlab'axel man kuq'atej tä chik ri etzelal. Chanim ri' k'o na cho ri uwachulew rech kub'an che ri achi kuk'ex ri ranima' xane' man tajin tä kuq'atej ri etzelal cho ri uwachulew. Ronojel ri kuya' ri Dios cho ri achi, ronojel wa' man nim tä kilik xuquje' kapaqchix apanoq, jas rixb'an pataq ri q'ij aretaq maja' kopan ri q'eqe'l jab'. ¿Man kajamb'al tä rilik kamik chi ri achijab' ri kakita' taq ri tzijol taq re ri

utzij ri Dios man kakik'am tä ri qastzij taq tzij ri k'o chupam ri Upixab' ri Dios ri sib'alaj nim upatan. Xane' ri kaqilo chi man k'o tä jun katatjik chi qas kukojo jas ri q'alajisanik ri uyo'm ri Dios. Ri qastzij taq e kojonelab' kitijom kichuq'ab' rech utz keb'el chupam ri kikojonik. Kib'anom nimaq taq mulim 'ib' chikixo'l, xuquje' kakitij kichuq'ab' rech ketzalij chupam ri qas utz b'e. Xane' ujk'o pri q'ij ri pune' jun karaj jikom kak'ujik rumal ri Cristo, karilo chi man xaq tä ub'anik chi katzijon jun amaq'el chupam ne ri television. Ri b'e ri kak'am kamik are la chi kuq'il rib' jun che ronojel ri man utz taj, man kuya' tä b'e jun che ri man utz taj, tek'uri' käb'in jun.

Ri qawachulew karil na, kuna' ri relik b'i ri Komon tiox. kak'ulmataj k'u na chi e k'ya chke ri winaq ri kesach na cho ri uwachulew. Xane' kaqilo chi xuquje' k'o q'atow tzij ri xk'umatajik. Pune' je' ri' ri winaq, man xkiya' tä pa kwenta ronojel wa' we jastaq ri'. Yo'm ub'ixkil chke rumal ri Dios xuquje' xub'ij chike chi käpe na jun q'eqe'l jab'. Pune' je' ri man xkiya' tä kixikin wa' che taq ri b'ixkil ri' rixya' chike. Qila' k'ampe ronojel ri taqanik rixya' che ri Noé rech uwokik ri jukub'. Chupam ri ver. 14 rech we cap. 6 rech ri Gen. ri Ajawaxel kub'ij che:

14 Chab'ana' jun nim barco re k'isis che', kab'an utas, kach'uq che q'ol chupam xuquje' chirij. (Gen. 6:14)

Xane' aretaq xchap ub'anik wa', ri Ajawaxel sib'alaj uyo'm chke we achijab' ri' nim joq'otaj rech kakik'ex kik'ux. Ri che' ri k'asik ri kub'ij waral jun ko che' wa' ri man xaj tä chaq'upu, xaq jub'iq ma junam ruk ri e nimaq taq chäj. Ri tzij "aposeno" kuya' jun chomanik chiqe chi kaqab'ij jas ri kisok ri chikop o "sokaj". Ri elefante rajawaxik jun sokaj wa' che ri are', are k'u ri top utz karil ri' ri are' jub'iq poqolaj che pa jub'iq' k'olib'al. Xaq xuri' ri rajwaxik che ri are'. Rumal k'u wa' chi rajawaxik chi kach'uq ri rij che q'ol chupam xuquje' chirij. Qasak'iy ampe ri ver. 15:

15 Aretaq wa' ri retb'alil ri' ri kab'anche: ciento cuarenta metros ri raqa'n, veintitres ri uwach, catorce kapaqi chikaj. (Gen. 6:15)

Sib'alaj b'isob'al wa', ri rilik ri jukub' kumal ri k'ya winaq kämik aretaq xe'opan che rilik jujun taq retrat rixk'ut chikiwach, ri je' kelik jasta ne' jun jukub' ri jas k'o jun ja. Kaqakojo chi wa' we ri' are' je' jas jun jasech ri xa tz'eb'al uwach/rilik. Jas k'o jun jasech ri kelik chi xa jun retz'b'al jun ak'al ri rilik ri jastaq ri kel pri television, rajawaxik k'ut chi kak'utik qas jas ri ub'anik aretaq rixb'anik. ri nab'e jasech, ri jukub' xb'anik qas jas ri uketil ri rajwaxik. Ri jun q'ab'aj k'o 42 cent. che ri raqan. Kab'ix chqe chi ri unimal are 300 q'ab'aj/codos ri raqa'n, kaqab'ij che chi jun nimalaj ja wa'. Kel uloj jun k'otow chi'aj: ¿Jas che ri' xekowin che ub'anik, qastzij chike chupam ri

joq'otaj ri'? Ajil tz'aqat tatb'anel, man tajin tä qatijoj qib' chikij ri winaq ri kakitij winaq. Ri Noé sib'alaj k'o uno'j wa che ub'anik.

Ri ri etamanik ri kaqil kämik ri k'o kuk' ri achijab' petinoq wa' ruk' ri achi ri Noé, rumal chi ri are' sib'alaj k'o ri uno'jb'al. Man tajin tä kuyik jun nimalaj jukub' ri kuch'uqub'ej ri nimaq taq uq'etal ri plo. Ronojel ri xub'ano are la uyakik jun k'olib'al rech ke'ukol k'ya k'aslemal kech winaq xuquje' kech awaj, rech kekanaj kan chila pa keb' oxib' q'ij. Rajawaxik kek'uji' chupam k'a kak'is na ri q'eqa'l jab'. Rumal la man k'o tä xajwataj che jas ri uketil ri jun nimalaj jukub' ri man kaslab'asax tä rumal ri uq'etal ri plo. Xane' wa' we uchomal ri' kakowin wa' che uk'olik ronojel ri karaj ri Dios kuya' chupam.

Qila' k'ampe chi ri jukub' k'o 138 metros ruk' nik'yaj che ri raqa'n. Are jun yuquyik ukub', ri nim rilik are la ri unimal ri uketil rixya' che wa' we jukub' ri'. Jun jukub' re ch'oj ri k'o pa Estados Unidos, "el Nuevo Mexico", ri uketil wa' we jukub' ri' are 192 metros ri raqa'n, 32 mestro 3/4 ri uwach, 9 metros ri paqalik. Aretaq kaqajunumaj ronojel taq we ketil ri' ri jukub' ri xub'an ri Noé, kaqariqo chi ri uchomal xaq ma ko'l e junam. Rumal wa', man jun jukub' tä wa' ri xaq tzeb'al uwach. Qila' k'ampe ri ver. 16:

16 Kab'an oxwiq che ri kapaqik, kab'an jun wantana che nik'yaj metro, chuxe' uloq ri uwi' xuquje kab'an jun porta che pa uxukut. (Gen. 6:16)

K'a puwi' ri jukub' k'o jun wantana ri jun q'ab'aj ri raqa'n, ri kusutij ri uwach ri jukub'. Are k'u ri puwi', kak'ow jub'iq' choch ri jukub'. Chupam taq we q'ij kämik, are wa' ri kakoj che ri ja ri kab'an wi slab'em rech ri b'a'qilal/ejercicio rech kok kyaqiq', xaq jun k'amb'al no'j wa'. Qila'k'ampe chi ri jukub' xa jun porta k'o che, nim ub'anik wa' we ri', nim rilik. Cristo kub'ij chqe chi are are' ri porta rech ri keb'ok wi ri chij. Xa jun b'e k'olik. Cristo xuquje' are ri porta rech ri jukub'. Oxwiq wa' we ja ri'. Ri qech uj kaqakojo chi xa jun porta wa' k'o che ri jukub' ri'. Man jujun tä porta che ri jujun taq wiq. Xane' chi qastzij kaqakojo chi wa' we ri' are jun jasech ri sib'alaj nim ubanik. Are k'u ri ver, 17 je' wa' kub'ij:

17 Rumal chi kintaq uloq jun nim laj jab' puwi' ri uwachulew, ronojel ri k'o kik'aslemal ri e ko chuxe' ri kaj. Ronojel ri e k'o cho ri uwachulew kak'is kiwach. (Gen. 6:17)

Tajin kuk'am uloq jun q'atow tzij ri Ajawaxel puwi' ri uwachulew, jun q'atow tzij wa' ri kuk'am uloq puwi' ronojel ri k'o uk'aslemal winaq chi awajib. Qak'isa' ampe utza'm ri vers. 18-20, je' wa' kub'ij:

18 Are' k'u ri awuk' at kinjikib'a wi na ri nutzij, xuquje' katok k'u at chupam xuquje' ri awalk'wal, ri awixoqil xuquje' ri awalib'. 19 Chab'ana' chi keb'ok pa ri barco' ronojel ri k'o kik'aslemal, qab'ij che jun atit xuquje' jun ama' chke ri jule' taq awajib', rech kek'asi' awuk'. 20 Keb'ok xuquje' e kakab' chke ri chikop ri kerrapapik, ri chikop ri ajuwoja, xuquje' ri chikop ri kakijurruj kib', rech kek'asi'k. (Gen. 6:18-20)

Wa' we ri' kel kub'ij chi ri Noé xeb'ucha' e kakab' chike ri awajib' rech keb'ok chupam ri jukub'. Jun jasech ri taqal ub'ixik waral, ri Noé man jun tzukunel taj kech awaj, ri are' man xel tä b'ik che kutzukuxik ri awajib', xane' ri e are' xa xepe ruk'. Qas kub'ij wa' chiqe, kaqil ampe na wa' we ri', chupam ri jun qachak chi na. Qila' k'ampe ¿Jasche ri chikop xepe ruk' ri Noé? Pues qila' ampe, rumal chi aretaq jun awaj kuna' chi k'o k'axk'ol petinoq chirij, käpe ruk' ri achi. Ri Utzij ri Ajawaxel kub'ij chi ri awajib' xepe ruk' ri Noé. Ri vers. 21-22 ri k'isb'al taq vers. rech ri cap. 6, ri Dios kuya' ri kiwa konojel ri awaj. Kub'ij ri Dios chila':

21 Xuquje' kamol ronojel uwach wa ri katijowik, chak'alo, rech ri awe at xuquje' ri e are' kakitij na. 22 Ri Noé k'ut xub'ano ronojel ri xtaqan wi ri Ajawaxel. (Gen. 21-22)

Are wa' ri kuk'is utzam ri qatijonik chupam ri cap. 6 rech ri wuj Genesis. Te' b'a chupam ri jun qachak chik, ajil tz'aqat tatb'anel, are b'a ri qach'awem ;Chi ri Dios kätewchi'n la pa ronojel!